

יש מי שכתב שחילוק זה אינו אמור אלא ב'שומר דשומר' אבל שומר ראשון נחשב אף אם בנטילתו לא ימות הפרי (ע' דובב מישרים ח"ג צב,ב בשם שו"ת הראב"י קמט).

דף לז

סח. כיצד מברכים על:

א. אורז, דוחן; פת אורז, פת דוחן.

ב. מאכל העשוי מלחם מפורר.

ג. מאכל שמעורבים בו מיני דגן או אורז.

א. הכוסס את האורז – מברך 'בורא פרי האדמה'.

לאחריו מברך 'בורא נפשות רבות' (תוס' ועוד).

טחנו ואפאו ועשאו פת; לדעת רבי יוחנן בן גורי, מברך 'המוציא לחם' (שלדעתו האורז מין דגן, והייבים על חמוצו כרת ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח). ולחכמים, מברך לפניו 'בורא מיני מזונות' ולאחריו 'בורא נפשות'. לרבי יהודה בשם רבן גמליאל, מברך לאחריו ברכה אחת מעין שלש.

לדברי רב ושמואל, מברכים על האורז ועל הדוחן 'שהכל', אלא שהשיבו על דבריהם מחמת הברייתא.

א. הסכמת הפוסקים כחכמים, לברך על האורז 'מזונות' [וקצת מהגאונים פסקו כרב ושמואל.

רשב"א בשם רב יהודאי גאון. וע' גם רא"ש בשם בה"ג וראב"ה קב בשם ר"ח].

ואפשר שלגבי דוחן לא נדחו דברי רב ושמואל, והלכה כמותם לברך 'שהכל' (תוס'). וכן כתב הרי"ף, שפת דוחן מברך עליה 'שהכל' ו'בורא נפשות'. וכן הכריע השלחן-ערוך (רה,ח). ובה"ג כתב: 'בורא פרי האדמה'.

ואילו דעת רבנו יונה והרא"ש והראב"ד והריטב"א ועוד, שדין האורז והדוחן שוה; 'מזונות' ו'בורא נפשות'. וכתב גאון שהוא הדין לשאר מינים שרואים שהם זנים כמו אורז. והרוצה לנהוג כשיטה זו אין מוחים בידו (באה"ל רה,ח).

ב. כתב רבנו יונה: אפילו אורז שלם שנתבשל ולא נכתש או נטחן – מברך עליו 'מזונות', ואינו

דומה לשאר מעשה קדרה ולדוחן וכדו' שדרכם בכתישה או טחינה. ודוקא אם נתמעך בבישול (רא"ש; רמ"א רה. ונחלקו אחרונים אם גם רבנו יונה מסכים לכך). ואפילו נתמעך מעט (ד"מ, הגר"א – מובא במשנ"ב), אבל אם נשאר בשלמותו – מברך 'בורא פרי האדמה' (ט"ז; משנ"ב). וי"א 'שהכל' (עפ"י הגר"ז, סדר ברכות הנהנין א,י).

ואורז 'לבן' שהוסרה קליפתו, יש לצדד שבכל אופן יברך עליו 'מזונות', אפילו לא נתמעך כלל (עפ"י באור הלכה רה,ז. וכן מובא בשם החו"א – 'מילי דברכות' עמ' מח וב'דינים והנהגות' או"ח ז,א). ויש מן האחרונים שכתבו להחמיר לברך 'שהכל' על האורז שלנו, שמא הוא ה'דוחן' המוזכר בגמרא וברכתו 'האדמה'. ומטעם זה יש מחמירים שלא לאכלו אלא בתוך הסעודה שנפטר בברכת הפת, וכיו"ב (עב"ח וט"ז רה; סדר ברכות הנהנין להגר"ז, יא. ואולם בערוך השלחן (רה,כא) כתב שעתה נתברר הדבר ואין בו ספק).

ג. פריכיות אורז וכדו' (העשויים מהגרעינים עצמם ולא מהקליפות בלבד) – ברכתם כברכת האורז (ע' אגרות משה אה"ע ח"א קיד; מקור הברכה נט).

ד. פת העשויה מקטניות, כגון פת פולין – ברכתה 'שהכל' ולא 'בורא פרי האדמה' כיון שנשתנה מתורת 'פרי' וגם אין דרך הנאתו הרגילה בכך (עפ"י תר"י).

- ב. אורז ודוחן המעורב במאכל – אינו בכלל זה (רב ושמואל. ולא השיבו על דבריהם אלא לגבי אורז בעין, אבל בתערובת הלכה כמותם. (רי"ף). ומברך כפי המרכיב המרובה שבאותו מאכל (עפ"י הרא"ש ועוד). ויש שצדדו שאפילו האורז הוא הרוב אין מברך 'מזונות' כשמעורב בו דבר אחר, אבל אין כן דעת שאר הפוסקים (ע' שער הציון רח, לד). ולרבי יוחנן בן נורי שאומר אורז מין דגן הוא, כל שיש בו תערובת אורז מברך עליו 'מזונות'. ואין הלכה כמותו כאמור.
- ג. כל דבר שיש בו מחמשת המינים ואינו עשוי לסעוד אלא לשתות, כגון שכר – ברכתו 'שהכל' (תוס' לת. ד"ה והא. ועע"ש ד"ה האי).

דיני הברכות שמברך המקריב את המנחה והאוכלה – נתבארו במנחות עה.

סט. מה דינם של טרוקנין וטרייתא לענין חיוב חלה?

טרוקנין [פרש אביי: 'כובא דארעא' (= עושה גומא בקרקעית הכירה, ונותן שם מים וקמח (רש"י, ריטב"א). ויש מפרשים בקרקע עולם, ואינם נאפים בתנור. רה"ג, מובא ברשב"א; ר"ח, מובא באו"ז; הערוך) – חייבים בחלה. רבין מסר בשם רבי יוחנן: פטורים. (יש גורסים 'חייבים'. ערא"ש ובהגר"א, וכן הביאו מהירושלמי). ואעפ"י שבלילתם רכה, כיון שאופים אותם בגומא שבתנור נעשים כפת גמורה וחייבים [וכדין עיסה שתחילתה סופגנים וסופה עיסה] (עפ"י רא"ש וטור או"ח קסח. וע"ע בפסקי חלה לתשב"ץ ב).

טרייתא; אמר אביי: פטורה מן החלה (ויש גורסים: 'חייבת' ומפרשים בענין אחר. ע' בראשונים). ושלשה פירושים ניתנו בה:

גביל מרתח' (/ 'מרתח גביל') – פרש"י: תערובת קמח ומים הנשפכת על הכירה כשהיא נסקת (וטעם הפטור י"א לפי שאין בה תואר לחם שהרי מתפשטת בקרקע, ואינה כטרוקנין דלעיל הנעשים בגומא (עפ"י רא"ש). וי"מ לפי שאין זה דרך לישה וגלגול כלל, וגם אין אנשים קובעים סעודה עליה. עפ"י תר"י). ורב האי גאון (והריטב"א) פרש: קמח החלוט ברותחים (ולפיכך פטורה מן החלה, לפי שאין כאן גלגול).

נחלקו הדעות אם קבע סעודה עליהם, האם מברך 'המוציא' אם לאו. ואעפ"י כ פטורה מחלה כי חיוב חלה תלוי בגלגול העיסה (עפ"י מג"א קסח סקמ"א ופמ"ג); –

'נהמא דהנדקא' (= לחם הודי. רש"ש) – בצק שאופים בשיפוד, ונמשח בשמן או במי ביצים (רש"י. ופטור משום שאין דרכה באכילת קבע [ולגורסים 'חייבת' הטעם משום שבלילתה עבה והריהי גילושה כשאר עיסות]. ויש מפרשים לחם שעושים אותו לתיקוני הנשים, ואינו מיועד מתחלה לאכילה. וטעם הגורסים 'חייבת' מפני שעשויה כשאר פת. מובא בתר"י); –

לחם העשוי לכותח (= מין מאכל העשוי מפת מעופשת ומחלב, ומטבילים בו. עפ"י רע"ב פסחים ד, א ועוד). ואמרו בדין לחם זה שמעשיו מוכיחים עליו; עשאן כעבים (ערוך ומקוטף כגלוסקא נאה. (רש"י); כככרות גדולות. תר"י. ויש גורסים: 'כעבים') – חייבים. כלמודין (כנסרים בעלמא, שלא הקפיד על עריסתם) – פטורים.

לפרש"י, לחם העשוי מכותח אין אופים אותו בתנור אלא בחמה. וכשעשאו כעבין חייב מדרבנן שמא יבואו להחליפו בשאר לחם החייב בחלה (ער"ש חלה א, ה), או משום חשש שמא ימלך לעשותה פת רגילה (עפ"י ירושלמי חלה א, ד; בהגר"א או"ח קסח, טז) – שלכך אין מברכים עליה

'המוציא', כי לענין זה אין שייכת בה גזרה, או בגלל שאנו מניחים שכשעשאה כן נמלך בדעתו לעשותה פת רגילה, ואף אם אח"כ אפה בחמה כיון שבשעת גלגול היתה דעתו לפת רגילה כבר נתחייבה בחלה (עפ"י מאירי).

ויש סוברים שלכך פטור, משום שאינו נעשה לדעת אכילה בדרך פת אלא לחרכו באור ולעשותו כותח, הלכך אעפ"י שבלילתו עבה פטור. ומ"מ כשעשאו כעבין חייב משום שהרואה יחשוב שעשאו ככל פת (תרי"י עפ"י רבנו תם; רשב"א. וע"ע במאירי). ומהרש"א פרש בדברי התוס' שבלילתו רכה כסופגנים.

דף לח

ע. כיצד מברכים על:

- א. 'כובא דארעא' (= מין מאפה העשוי בקרקע).
- ב. דבש תמרים או שאר משקים היוצאים מן הפירות.
- ג. 'טרימא' (= כתישת פירות או שאר דברים).
- ד. 'שתית' (= מאכל העשוי מקמה קליות. ולעתים מיועד לרפואה).
- ה. שלקות.
- ו. זית מלוח.

א. כובא דארעא (הנאפת בקרקע, כמו שהערביים שוכני המדברות אופים (רמב"ם. וכ"כ תר"י בדעת רש"י). ואילו הרשב"א נקט בדעת רש"י שאופים אותו בקרקעית הכירה. ע"ש); אמר רב יוסף: מברך עליו 'בורא מיני מזונות', שאין בו צורת לחם (שבלילתו רכה שלא כשאר עיסות. תר"י) אלא גיבול בעלמא. מר זוטרא קבע סעודתו עליו וברך 'המוציא לחם' ושלש ברכות לאחריו.
[אמר מר בר רב אשי: אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, שהוא בכלל 'לחם עוני']

דבר שבלילתו רכה שאפאו בתנור או באלפס ללא משקה, ואפילו משה מעט שמן כדי שלא ישרף – ברכתו 'המוציא' ולאחריו שלש ברכות. ואולם טרוקנין שעושים בגומא בכירה, ברכתה 'מזונות' אם לא קבע עליהם סעודה. יש מפרשים משום שאלו בלילתם רכה מאד (מג"א). ויש אומרים משום שאין עליה צורת פת (עפ"י הרמב"ם), או שאין זה דרך לישא ולא דרך אפיית לחם (לבוש). וצריך עיון לדינא (עפ"י באור הלכה קסת, טו. וצ"ע לפי זה מה דין ה'לחוח' כשלא קבע עליו סעודה. ומנהג התימנים לברך עליו 'מזונות').

ב. דבש תמרים ושאר משקים היוצאים מן הפירות, ובכלל זה חומץ היוצא מענבים שאינם מתבשלים ('ספוניות') – ברכתם 'שהכל', שנחשבים כזיעת הפרי, שאין פרי מיועד למשקה אלא זיתים וענבים בלבד. כן אמר מר בר רב אשי. ותלו הדבר במחלוקת התנאים לענין זר האוכל משקים של פירות תרומה, האם משלם קרן וחומש כשאר אוכל תרומה אם לאו.

- א. הלכה כרבי יהושע שפוטר מתשלומי תרומה, וכמר בר רב אשי שברכתם 'שהכל'.
 - ב. בה"ג כתב: רק אם נתן לתוכם מים ברכתם 'שהכל' (וכן יוצא לדעת הראב"ד, כפי שהבינו הרשב"א. ע"ש). ואילו התוס' ותר"י חולקים וסוברים שגם מי פירות לבדן ברכתן 'שהכל'.
- יש מפרשים דברי בה"ג בדבש תמרים בלבד, לפי ששבח הכתוב את ארץ ישראל בדבש הזב